

William Tyndale'in Papalık Eleştirisi ve Anglikan Teo-Politığıne Etkisi*

İBRAHİM KORHAN

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türkiye
Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Faculty of Theology, Türkiye
ikorhan@mehmetakif.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-5430-0197>

Öz

Bu çalışma İngiliz Reformasyon hareketinin öncü isimlerinden biri olan William Tyndale'in (ö. 1536) Papalık eleştirisini ve bunun Anglikan Kilise geleneği üzerindeki etkilerini ele almaktadır. Tyndale, reform hareketinin ilke ve prensiplerinin dönemin İngiltere coğrafyasına yayılmasına katkıda bulunan isimlerin başında gelmektedir. Martin Luther'in (ö. 1546) Kutsal Kitap, iman ve inananların ruhsal özgürlüğüne dayanan teolojik prensiplerini rehber edinen Tyndale, Kutsal Kitabı Katolik Kilise geleneği ve hiyerarşisinin üzerinde nihai otorite olarak konumlandırmıştır. O, bütün inananların bu metinleri kendi anadillerinde okuyabilmesini savunmuş ve bu düşüncenin gerçekleşmesi için İngilizceye tercüme etmiştir. Tyndale'in metni basılı ilk İngilizce Kutsal Kitap tercümesi olması bakımından önemlidir. Nitekim kendisinin "İngilizce Kutsal Kitabın babası" şeklinde nitelenmesi bu önemi ortaya koymaktadır. O, tercüme çalışmalarının yanında kendisinin teolojik ve politik anlayışını yansıtan çeşitli eserler de kaleme almıştır. Eserlerinde Papalığın dinî ve siyasi alanda yürüttüğü faaliyetlerin Kilise'nin yozlaşmasına yol açtığını öne sürmüş, buna karşın erken dönem Hristiyanlığın Kutsal Kitaba dayanan saf din anlayışına dönmeyi önermiştir. Tyndale'in söz konusu fikirleri İngiliz reform hareketinin gidişatını derinden etkilemiştir. Çalışmada, Tyndale'in teolojik ve politik fikirlerinin, bağımsız Anglikan Kilisesi düşüncesinin oluşumunda merkezi bir öneme sahip unsurları içerdiği ortaya konmaktadır. Ayrıca Tyndale'in çalışmalarında Papalık kurumuna yönelttiği eleştirilerden hareketle, Anglikan Kilisesi'nin kuruluşuna yol açan zihni, entelektüel ve kuramsal arka planı ortaya koymak da çalışmanın hedefleri arasındadır. Çalışmada analitik değerlendirme yöntemiyle metinler üzerinde derinleşerek Tyndale'in konu hakkındaki görüşleri ortaya konmuştur. Bu bağlamda temel kaynaklar olarak Tyndale'in Kilise'ye ve bünyesindeki din adamlarına dönük eleştirilerini kaleme aldığı eserlerinin yanında konuyla ilgili yapılmış modern çalışmalar analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, William Tyndale, Papalık, Anglikan Kilisesi, Otorite, Reform, Politik-Teoloji.

William Tyndale's Critique of the Papacy and Its Influence on Anglican Theopolitics Abstract

This study examines the criticism of the Papacy by William Tyndale (d. 1536), one of the leading figures of the English Reformation, and its impact on the Anglican Church tradition. Tyndale was one of the foremost figures who contributed to the spread of the principles and tenets of the Reformation throughout England at that time. Guided by Martin Luther's (d. 1546) theological principles based on the Bible, faith, and the spiritual freedom of believers, Tyndale positioned the Bible as the ultimate authority above the tradition and hierarchy of the Catholic Church. He advocated that all believers should be able to read these texts in their own native languages and translated them into English to realise this idea. Tyndale's text is significant in that it was the first printed English translation of the Bible. Indeed, his description as the 'father of the English Bible' highlights this importance. In addition to his translation work, he also wrote various works reflecting his theological and political views. In his works, he argued that the activities of the Papacy in the religious and political spheres led to the corruption of the Church, and in contrast, he proposed a return to the pure understanding of religion based on the Holy Bible in early Christianity. Tyndale's ideas had a profound impact on the course of the English Reformation. The study demonstrates that Tyndale's theological and political ideas contained elements of central importance in the formation of the independent Anglican Church's thought. Another objective of the study is to reveal the mental, intellectual and theoretical background that led to the establishment of the Anglican Church, based on Tyndale's criticisms of the Papacy in his works. The study uses analytical evaluation methods to delve deeply into the texts and reveal Tyndale's views on the subject. In this context, Tyndale's works criticising the Church and its clergy are used as primary sources, alongside modern studies on the subject.

Keywords: History of Religions, William Tyndale, Papacy, Anglican Church, Authority, Reform, Political-Theology.

Giriş

16. yüzyıl, Avrupa coğrafyasında derin dinî ve siyasi çalkantıların yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde etkileri günümüze dek süren pek çok devrim, değişim ve dönüşüm gerçekleşmiştir. Tarihçilerin Orta Çağ'dan Erken Modern Çağ'a geçiş dönemi olarak sınıflandırdıkları söz konusu dönem, siyasal alanda krallıkların, kültürel alanda hümanizm ve rönesans gibi düşünce akımlarının, dinî alanda ise reform düşüncesinin gelişip güç kazandığı bir süreci ifade etmektedir. Reform düşüncesi, aslında erken dönemlerden itibaren Kilise içerisindeki rahatsızlıkların bir dışavurumu olarak varlığını sürdürmüştür. Ancak bu düşünce Martin Luther'in (ö. 1546), 1517 yılında Kilise'nin endüljans (günah bağış belgesi) istismarını merkeze alan eleştirilerini içeren 95 maddelik manifestosunu kaleme almasıyla birlikte, sıradan bir fikir olmaktan çıkmış ve etkili bir harekete dönüşmüştür.¹ Reform hareketi bölgedeki siyasi aktörlerin

* Bu çalışma 2024 yılında "IV. Uluslararası Dil, Düşünce ve Din Bilimleri Kongresi: Kişiler ve Eserler" kongresinde sunulan ve sadece özet metin olarak yayımlanan "William Tyndale'in (1491-1536) Eserleri ve Anglikan Kilisesi Üzerindeki Etkileri" isimli tebliğin geliştirilmesi ve genişletilmesiyle oluşturulmuştur.

ve gittikçe güçlenen burjuva sınıfının desteğiyle kısa süre içerisinde Alman coğrafyasından Batı Avrupa'nın pek çok bölgesine yayılmıştır. İngiltere de hareketin güç kazandığı önemli bölgelerden biri olmuştur. Bölgede sosyal, teolojik ve ideolojik faktörlerin bir araya gelmesiyle reform düşüncesinin etki alanı genişlemiştir. Söz konusu faktörlerin yanında dönemin kralı VIII. Henry'nin (1509-1547) tartışmalı evliliği de hareketin siyasi alanda destek bulmasına katkı sağlamıştır. Bu süreçte Roma Katolik Kilisesi ile İngiltere Krallığı arasındaki ilişkiler giderek gerilmiş, nihayetinde Anglikan Kilisesi'nin kurulmasıyla bu bağ tamamen kopmuştur.

Modern akademik çalışmalar, Anglikan Kilisesi'nin kuruluşunu açıklarken genellikle Kral VIII. Henry'nin politik amaçlarına ve siyasi manevralarına odaklanma eğilimindedir. Bu yaklaşım ise çoğu zaman söz konusu değişimin teolojik ve ideolojik arka planının ihmalini beraberinde getirmektedir. Oysa Anglikan Reformu, yalnızca kralın kilise hukukunu ihlal eden evliliğine dayalı kişisel ya da politik çıkarları doğrultusunda gelişen bir hareket değildir. Aynı zamanda İngiliz ulusal ve dinî kimliğinin inşasına zemin hazırlayan, teolojik ve politik düşüncelerin iç içe geçtiği daha geniş bir sürecin ürünü olarak değerlendirilmelidir. Dolayısıyla reform düşüncesi ve hareketinin İngiltere coğrafyasında hâkim ideoloji haline gelmesinde etkili olan düşünsel arka planı irdelemek, Anglikan Kilisesi'nin kuruluşuna yol açan dinamikleri anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda İngiltere'de Kilise karşıtı reform hareketinin ilk temsilcilerinden biri olan Tyndale'in, Papalık kurumuna yönelttiği eleştiriler, reform hareketinin Anglikan yorumunun oluşumu açısından merkezî bir öneme sahip model niteliğindedir. Bu çalışma, Tyndale'in Papalık eleştirisini ve bu eleştirinin Anglikan teo-politik düşüncesine etkilerini incelemektedir.

Modern literatürde Tyndale üzerine çalışan araştırmacılar, genellikle onun Kutsal Kitap tercümanı olarak İngiliz reform hareketi üzerindeki etkisine yoğunlaşmıştır. Örneğin, Tyndale'in biyografisinin yazarı David Daniell² ve tarihçi Peter Marshall,³ onun tercümelerinin reform düşüncesine etkilerini vurgulamakla birlikte, teolojisinin politik boyutuna dair bir analiz

¹ Reform hareketinin tarihsel arka planı ve bu harekete yön veren etkenlerin detaylı analizi için bkz. Peter Marshall, *The Reformation: A Very Short Introduction*, 1-9. Sosyal ve kültürel arka plan için bkz. David M. Whitford (ed.), *Reformation and Early Modern Europe: A Guide to Research*, 331-452.

² David Daniell, *William Tyndale: A Biography*.

³ Peter Marshall, *Reformation England 1480-1642*.

sunmamaktadır. Öte yandan Alister McGrath⁴ ve Paul Avis⁵ gibi araştırmacılar, Tyndale'in tercümelerinin önemi kadar, onun din adamları zümresine ve Papalık otoritesine yönelttiği eleştirileri ile kraliyet otoritesinin Kilise'den bağımsızlaşmasına ilişkin görüşlerine de yer vermektedir. Ancak bu literatür değerlendirildiğinde, Tyndale'in teo-politik görüşlerini müstakil olarak ele alan çalışmaların bulunmadığı ve onun düşüncesinin Anglikan dinî ve siyasi geleneğine etkilerini derinlemesine inceleyen analizlerin yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu araştırma, akademik literatürdeki bu boşluğu doldurmayı amaçlaması bakımından önem taşımaktadır. Tyndale'in eserlerinin bu perspektiften incelenmesi, Anglikan geleneğin teolojik ve politik kökenlerinin anlaşılmasına anlamlı katkılar sunacaktır.

Çalışmada öncelikle Tyndale'in kısa bir biyografisi ile düşünce dünyasını şekillendiren temel unsurlar ele alınmıştır. Ardından onun Papalık otoritesine yönelik eleştirilerine zemin teşkil etmesi açısından Papalık otoritesinin dayandığı teo-politik argümanlar incelenmektedir. Devam eden bölümde, analitik değerlendirme yöntemiyle Tyndale'in eklesiyolojik görüşleri ve Papalık kurumuna yönelik eleştirileri, kendi eserleri üzerinden derinlemesine analiz edilmekte; bu çerçevede, onun Papalık otoritesine karşı geliştirdiği teolojik ve politik karşı argümanlar ortaya konmaktadır. Benzer bir yaklaşım, Tyndale'in dünyevi liderlerin (imparator, kral vb.) otoritesine ilişkin görüşlerinin açıklanmasında da kullanılmaktadır. Bu sayede Tyndale'in dinî ve siyasi otoritelere yönelik düşünceleri karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir. Son olarak Tyndale'in düşünce ve ilkelerinin, genel anlamda İngiltere'deki reform hareketine, özelde ise Anglikan Kilisesi geleneğine olan etkileri kapsamlı biçimde ortaya konmaktadır.

1. William Tyndale'in Hayatı

İngiliz Reformasyonu'nun öncü isimlerinden biri olan Tyndale, 1491 yılında İngiltere'nin Gloucestershire bölgesinde dünyaya gelmiştir. Erken dönem eğitim hayatına dair yeterli bilgi bulunmamakla birlikte lisans ve yüksek lisans eğitimini sırasıyla 1512'de Oxford'daki Magdalen Kolejinde ve 1515'te Hertford Kolejinde tamamladığı bilinmektedir.⁶ Tyndale, Oxford yıllarında teoloji ve klasik diller üzerine yoğunlaşmış; Grekçe, İbranice ve Latince başta olmak üzere birçok dili ileri düzeyde öğrenmiştir.⁷ Yüksek

⁴ Alister E. McGrath, *Christianity's Dangerous Idea: The Protestant Revolution—A History from the Sixteenth Century to the Twenty-First*.

⁵ Paul Avis, *In Search of Authority: Anglican Theological Method From The Reformation to The Enlightenment*.

⁶ A. M. O'Donnell, "Tyndale, William," *The New Catholic Encyclopedia*, 14: 252.; John Foxe, *Foxe's Book of Martyrs: Select Narratives*, 13.

⁷ Daniell, *William Tyndale*, 18.

lisans eğitiminin ardından 1517-1521 yılları arasında eğitimine Cambridge Üniversitesinde devam etmiştir. Bu dönem Tyndale'in reformist fikirlerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Nitekim söz konusu yıllarda Robert Barnes (ö. 1540), Miles Coverdale (ö. 1569), John Frith (ö. 1533) ve Thomas Bilney (ö. 1531) gibi Reform yanlısı birçok İngiliz akademisyen Cambridge'de bulunmuştur. Öte yandan, ünlü hümanist bilgin Desiderius Erasmus (ö. 1536) da 1511-1512 yılları arasında burada Grekçe dersler vermiştir. Tyndale her ne kadar Erasmus'tan doğrudan ders almamış olsa da onun fikirlerine ve çalışmalarına aşina olmuştur.⁸ Bilhassa Erasmus'un Grekçeye tercüme ettiği Yeni Ahit metni, Tyndale'in ilerleyen süreçte Kutsal Kitap'ı İngilizceye tercüme çalışmalarında kullanacağı temel metin olması açısından dikkate değerdir.⁹

Tyndale'in yaşadığı dönemde, Roma Katolik Kilisesi, Kutsal Kitap metinlerinin yerel dillere çevrilmesini yasaklamış ve yalnızca 4. yüzyılda Jerome (ö. 420) tarafından hazırlanmış olan Latince *Vulgata* tercümesini otorite metin olarak kabul etmiştir. Bu uygulama ile Kilise, Kutsal Kitap'ın okunması ve yorumlanması yetkisinin yalnızca din adamlarının tekelinde olmasını temin etmeyi amaçlamıştır. Nitekim bu sınırlama çoğunluğu Latince bilmeyen Hristiyan halkı, dinî metinleri anlayabilmek için Kilise'ye bağımlı hale getirmiştir.¹⁰ Buna karşın Luther'in öncülüğünü yaptığı reform eğilimi, Tanrı'nın yeryüzündeki nihai otoritesinin Papalık değil, "Tanrı'nın Sözü" olan Kutsal Kitap olduğunu savunmuştur. Reformculara göre Katolik Kilisesi'nin yanlış doktrin ve uygulamalarının temelinde, Kutsal Kitap'ın Hristiyanlar için nihai otorite olarak kabul edilmemesi yatmaktaydı. Bu doğrultuda Kutsal Kitap'ı Grekçe ve İbranice metinlerden Almancaya çeviren ilk isim olan Luther, bu metinleri kendi ana dillerine çevirmek isteyen diğer reformculara da ilham kaynağı olmuştur.¹¹

İngiltere toprakları içinde Luther'in reformcu fikirlerinden etkilenen isimlerin başında gelen Tyndale'in Erasmus'un Yeni Ahit çevirisine de aşina olması, onu Kutsal Kitap metinlerinin sıradan insanların kendi ana dillerinde erişilebilir hale gelmesi düşüncesini hayata geçirme konusunda cesaretlendirmiştir. Bu etkiyle inananların din adamlarına bağlı kalmaksızın kendi bireysel çabalarıyla dinî hükümleri ve Kutsal Kitap metinlerini anlama ve yorumlamasına katkı sağlayacağını düşündüğü İngilizce Kutsal Kitap

⁸ Daniell, *William Tyndale*, 49-50.

⁹ David Norton, *A History of the English Bible as Literature*, 1; Marshall, *Reformation England*, 32.

¹⁰ Tyndale'in biyografisinin yazarı tarihçi David Daniell, Kilise'nin bu yasakçı politikasının nedenini şöyle açıklar; "Kilise, Yeni Ahit'in Grekçe'den İngilizce'ye çevrilen tam metninin basılmasına asla müsaade etmez. Zira bu metinde kilise otoritesinin iki ana kaynağı olan ne yedi sakramenti ne de araf doktrinini bulmak mümkündür." Bkz. Daniell, *William Tyndale*, 100.

¹¹ Huntington-Marsh, "Revisiting William Tyndale," 14.

tercümesi için çalışmalarına başlamıştır.¹² Tyndale'in tercüme çalışmalarındaki motivasyonu onun bir din adamına karşı söylediği şu sözlerde açıkça görülmektedir: "Eğer Tanrı hayatımı bağışlarsa, uzun yıllar geçmeden, saban süren bir çocuğun kutsal metinler hakkında senden daha fazla bilgi sahibi olmasını sağlayacağım."¹³

Tyndale, Yeni Ahit metinlerini Erasmus'un 1922 yılında Basel'de yayınlanan Grekçe versiyonundan İngilizceye tercüme etmeye başlamıştır.¹⁴ Ancak Katolik yetkililer bu çalışmayı kendi otoritelerine yönelik bir tehdit olarak görmüş ve siyasi nüfuzlarını kullanarak Tyndale üzerinde baskı kurmuşlardır. Bu baskılardan kurtulmak isteyen Tyndale, İngiltere'den ayrılarak Avrupa'nın çeşitli şehirlerine sığınmış ve çalışmalarını gizlilik içinde sürdürmüştür.¹⁵ Bu çalışmaların neticesinde Yeni Ahit metninin bir kısmının yer aldığı ilk tercümesini 1526 yılında Almanya'nın Worms şehrinde; bütün Yeni Ahit metinlerini kapsayan tercümesinin tam versiyonunu ise 1534 yılında Belçika'nın Anvers şehrinde yayınlamıştır. Aynı dönemde Eski Ahit metninin bir kısmını da tercüme etme imkanı bulmuştur.¹⁶ İngiltere dışında basılan bu eserler, reform düşüncesine sempati duyan liman işçileri tarafından İngiliz tüccarların kargolarına gizlenerek ülkeye sokulmuş ve dağıtılmıştır. Buna karşın Tyndale'in eserlerinin yayılmasını önlemek isteyen kilise yetkilileri yoğun çaba sarf etmiştir. 1526 yılında Londra Piskoposu Cuthbert Tunstall (ö. 1559), Aziz Paul Katedrali'nde verdiği vaazda bu girişimi lanetlemiş ve Tyndale'in tercüme metnini yaktırmıştır.¹⁷ Bu süreci takiben Tyndale'in tercümesi yasaklanmış, ele geçirilen nüshalar imha edilmiş, hatta metni okuduğu tespit edilen bazı kişiler yakalanarak idam edilmiştir. Ancak tüm bu baskılara rağmen, yurt dışında yaşayan Reform yanlısı tüccarların desteğiyle

¹² Tyndale'in yaşadığı dönemde mevcut tek İngilizce Kutsal Kitap metni İngiliz reform düşüncesinin 14. yüzyılda yaşayan öncüsü John Wycliffe tarafından yazılan metindir. Wycliffe'in çağında matbaa henüz icat edilmediğinden onun çalışması, kendisini heretik (kiliseye göre dinsel sapkın) ilan eden Katolik otoritelerden gizli olarak takipçileri tarafından el yazısıyla çoğaltılmıştır. Wycliffe'in çevirisi dönemin reformcu muhaliflerinin başvurduğu başat kaynaklardan biri olmuştur. Ancak bu metin Orta Çağ İngilizcesi ile yazıldığı için dönemin entelektüelleri tarafından eski ve okunması zor bir metin olarak görülmüştür. Bkz. Norton, *A History of the English Bible as Literature*, 5-10.; Thomas Betteridge, "William Tyndale and Religious Debate," 443-450.

¹³ Jonathan Daly, *The Rise of Western Power: A Comparative History of Western Civilization*, 163.

¹⁴ O'Donnell, "Tyndale, William," 252.

¹⁵ Tyndale'in 1523 yılında çalışmalarını finanse etmek için kendisine destek olacaklarını umduğu başta Londra piskoposu Cuthbert Tunstall olmak üzere birçok önemli kişiyle görüşme yaptığı, ancak hiçbir destek bulamaması üzerine şu sözleri söylediği aktarılır: "Ne Londra'daki lordumun sarayında ne de tüm İngiltere'de Yeni Ahit'i tercüme etmeye uygun bir yer vardı." Bkz. Foxe, *Foxe's Book of Martyrs*, 16.

¹⁶ O'Donnell, "Tyndale, William," 253.

¹⁷ Daniell, *William Tyndale*, 174-175.

Tyndale'in eserleri İngiltere'de yayılmaya devam etmiştir.¹⁸ Tyndale'in tercümesinin İngiliz reform hareketine sağladığı önemli katkısı ve kendisinden sonra kaleme alınan Kutsal Kitap tercümelerine ilham kaynağı olması nedeniyle kendisine "İngilizce Kutsal Kitap'ın Babası" ifadesi yakıştırılmıştır.¹⁹

Tyndale'in, Katolik Kilisesi'nin otoritesine temel teşkil eden öğretileri reddeden yaklaşımı, kilise yetkililerinin öfkelerini artırmış ve onu doğrudan hedef haline getirmiştir. 1535 yılının Mayıs ayında kurulan bir komplo sonucunda Tyndale Anvers şehrinde yakalanmış, Brüksel yakınlarında bir zindana hapsedilmiş ve kiliseye bağlı teologlar tarafından sorguya çekilmiştir.²⁰ 1536 yılının Ağustos ayında ise kilise mahkemesi tarafından sapkınlık (heresy) suçunu işlediği gerekçesiyle idam cezasına çarptırılarak cezasının infazı için devlet yetkililerine teslim edilmiştir. Zira kilise geleneğine göre, "Kilise kan dökmez" (*Ecclesia non novit sanguinem*) prensibi çerçevesinde ölüm cezasının uygulanması dünyevi otoritelere bırakılmıştır.²¹ Tyndale 6 Ekim 1536 günü sabahında boğularak öldürülmüş ve cesedi yakılmıştır. Tyndale'in son sözlerinin: "Tanrım! İngiltere Kralı'nın gözlerini aç" olduğu kaydedilmiştir.²²

2. William Tyndale'in Düşünce Dünyasına Etki Eden Faktörler

Tyndale'in düşünceleri, Avrupa'da derin dinî ve siyasi dönüşümlerin yaşandığı bir dönemde, çeşitli entelektüel, dini ve siyasi etkenlerin birleşimiyle şekillenmiştir. 16. yüzyıl İngiltere'sinde Katolik Kilisesi hem dinî hem de siyasi yaşam üzerinde belirleyici bir güç konumundaydı.²³ Ancak yolsuzluk, nepotizm ve endüljans satışı gibi uygulamalar nedeniyle Kilise, giderek artan bir toplumsal muhalefetle karşı karşıya kalmıştır. Aynı zamanda İngiltere'nin iç siyasi konjonktürü de krallık ile Kilise arasında ciddi bir gerilime neden olmuştur. Bu dönemde tahtta bulunan VIII. Henry, başlangıçta Katolik Kilisesi'nin güçlü bir destekçisiydi. Kilise, Avrupa coğrafyasında olduğu gibi İngiltere'de de kraliyet tarafından tanınan birçok ayrıcalık ve dokunulmazlığa sahipti; hatta Papalık, İngiltere topraklarının

¹⁸ Huntington-Marsh, "Revisiting William Tyndale," 23-24.

¹⁹ Huntington-Marsh, "Revisiting William Tyndale," 15.

²⁰ Foxe, *oxe's Book of Martyrs*, 19.

²¹ Brian Moynahan, *God's Bestseller: William Tyndale, Thomas More, and the Writing of the English Bible—A Story of Martyrdom and Betrayal*, xi; Huntington-Marsh, "Revisiting William Tyndale," 29-30.

²² Foxe, *Foxe's Book of Martyrs*, 20.

²³ Katolik Hristiyanlık, ilk olarak Papa I. Gregorius döneminde (590-604) görevlendirilen misyonerler aracılığıyla İngiltere coğrafyasında yayılmaya başlamıştır. Roma Kilisesi güçlü kurumları ve bölgedeki siyasi aktörlerle kurmuş olduğu kuvvetli ilişkiler sayesinde, Anglikan Kilisesi'nin kurulduğu 16. yüzyıla kadar İngiltere'nin dinî ve siyasi yaşantısı üzerinde oldukça etkili olmuştur. Bkz. Mustafa Furkan Dinleyici, *Ortaçağ Papalığının Mimarı Gregorius Magnus*, 55-67.

yaklaşık beşte birine tekabül eden büyük bir serveti kontrol ediyordu. Ancak Kral Henry'nin, hanedanlığı için bir erkek çocuk doğurmadığı gerekçesiyle eşi Aragonlu Catherine ile olan evliliğini sonlandırıp Anne Boleyn ile evlenme talebinin Papa VII. Clemens (1523–1534) tarafından reddedilmesi, kilise ile ilişkilerin kopma noktasına gelmesine yol açmıştır. Bu gerilim, İngiltere'nin Roma Kilisesi'nden ayrılmasına neden olan ve 'İngiliz Reformu' olarak anılan sürecin önemli aşamalarından biri olmuştur.²⁴ Tüm bu gelişmelere paralel olarak kilisede reform yapmayı amaçlayan hümanist akademisyenlerin ve reformcuların İngiltere'deki etki alanı oldukça genişlemiştir.

Hristiyan hümanizmi, özünde gerçek Hristiyanlığın anlaşılıp yaşanması için dinin asli kaynaklarına dönülmesinin gerekliliğini vurgulayan bir harekettir. Başını Rotterdamlı Erasmus'un çektiği dönemin hümanistleri, dinî ve siyasi anlamda mutlakiyetçi bir otorite anlayışına sahip olan Papalığa karşı, Kutsal Kitap'ı mutlak otorite olarak görmüş ve bu metinlerin İbranice ve Grekçe asıllarından halkın anlayabileceği dillere tercüme edilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.²⁵ Bu bağlamda hümanizm, Tyndale'in düşünsel gelişiminin ve çalışmalarının şekillenmesinde belirleyici bir etkiye sahip olmuştur. Hümanist düşünce, kutsal metinlerin mesajına dönmeyi vurgulamış, okuryazarlığı ve eğitimi, kişisel ve toplumsal gelişimin temel araçları olarak teşvik etmiştir.²⁶ Tyndale'in çalışmaları da bu ideallerin somut bir yansımasıdır. Nitekim o, Kutsal Kitap'ı İngilizce'ye çevirerek yalnızca bu metinlerin geniş toplumsal kesimlerce erişilebilir kılmakla kalmamış, aynı zamanda İngilizce konuşan nüfus arasında okuryazarlığın, dolayısıyla eğitim düzeyinin artmasına olanak sağlamıştır.

Tyndale'in düşünsel dünyasını şekillendiren bir diğer önemli etken, Luther'in öncülük ettiği Reform hareketidir. Luther'in teolojisi, bilhassa sadece imanla aklanma (*sola fide*) ve kutsal metinlerin Papalık ile kilise geleneği üzerindeki otoritesine (*sola scriptura*) ilişkin doktrinleri Tyndale üzerinde derin etkiler bırakmıştır.²⁷ Tyndale'in Almanya'da bulunduğu zaman diliminde Luther ve diğer reformcularla tanışmış olması kuvvetle muhtemeldir. Söz konusu temas onun reformist düşüncelerini pekiştirmiş ve çalışmalarına doğrudan yansımıştır. Katolik Kilisesi'nin, kurtuluş için bireysel gayret ve kilise ritüellerini zorunlu gören öğretisini reddeden Tyndale, kurtuluşun yalnızca İsa Mesih'e iman aracılığıyla Tanrı'nın bir lütfu olarak verildiğini savunan Reform anlayışını benimsemiştir. Ayrıca Reform hareketinin, Roma Katolik Kilisesi'nin hem dinî hem de siyasi otoritesine

²⁴ Huntington-Marsh, "Revisiting William Tyndale," 15.

²⁵ Gloria K. Fiero, *The Humanistic Tradition Book 3*, 23.

²⁶ Antonia McLean, *Humanism and the Rise of Science in Tudor England*, 24.

²⁷ Huntington-Marsh, "Revisiting William Tyndale," 17.

yönelik eleştirileri Tyndale'in düşüncelerinde de karşılık bulmuştur. Nitekim Luther ve Zwingli gibi reformcular, kilisenin endüljans istismarı yoluyla gücünü ve servetini pekiştirmesinin kilisenin yozlaşmasına yol açtığını ileri sürmüşlerdir. Bu eleştirel görüşü paylaşan Tyndale, dinî alanda kilise geleneğinin ve papanın en üstün otorite olduğu düşüncesine karşı çıkarak Kutsal Kitap'ı mutlak otorite olarak kabul etmiştir. Siyasi alanda ise dünyevi liderlerin -özellikle kralın- papanın otoritesinden üstün olduğu yönünde görüş geliştirmiştir.²⁸

3. Papalığın Dini ve Siyasi Otoritesinin Temelleri

Roma Kilisesi, Hristiyanlığın ilk dönemlerinden itibaren diğer kiliseler arasında ayrıcalıklı bir konuma sahip olmuştur. Kilise, bu statüsünü havari Petrus'a dayanması ve Roma'nın başkent olmasıyla temellendirmiştir. Petrus Doktrini, Havari Petrus'un diğer havarilerden üstün olduğuna ve İsa'nın kilisesini onun üzerine inşa ettiğine dair Kutsal Kitap temelli bir inanca dayanmaktadır. Petrus'un bu ayrıcalıklı konumu, kurucusu kabul edildiği Roma Kilisesi'nin de diğer kiliselerden üstün bir statüye sahip olduğu iddiasını desteklemek için kullanılmıştır.²⁹ Petrus Doktrini 4. yüzyılda kilise çevrelerinde dillendirilmeye başlanıp Papa I. Leo (440-461) tarafından tam teşekküllü ifadesine kavuşturulmuştur. Leo, Havari Petrus ile onun halefleri olan papalar arasında yetki bakımından bir özdeşlik olduğunu ve Petrus'un yetkilerinin silsile yoluyla (*apostolic succession*) Papalık makamına oturan kişilere devredildiğini öne sürmüştür. Petrus ile papanın özdeşliğine dayanan bu yaklaşım, bütün piskoposların yetki bakımından eşit olarak görüldüğü geleneksel inancın aksine papayı kilisedeki bütün otoritenin kendisinde toplandığı mutlak monarşik bir konuma yerleştirmiştir.³⁰

Petrus Doktrini'nin yanında Papalığın otorite iddialarını dayandığı bir diğer argüman ise Papa I. Gelasius (492-496) tarafından öne sürülüp Orta Çağ boyunca geliştirilen "İki Kılıç Kuramı"dır. Gelasius bu kuramında Kilise ile dünyevi güçler arasındaki yetki bakımından ilişkiyi tanımlamıştır.³¹ Gelasius'a göre Tanrı, İsa vasıtasıyla dinî otoriteyi (*auctoritas sacerdatum*) temsil eden kılıcı kiliseye, dünyevi otoriteyi (*regalis potestas*) temsil eden kılıcı ise imparatora vermiştir. Gelasius, ruhani (dinî) ve dünyevi otorite alanlarının birbirinden bağımsız olduğunu savunmuş, bu çerçevede

²⁸ McGrath, *Christianity's Dangerous Idea*, 52-53.

²⁹ Paolo Brezzi, *The Papacy: Its Origins and Historical Evolution*, 6; James A. Corbet, *The Papacy: A Brief History*, 5. Petrus Doktrini'nin tarihsel gelişim süreci hakkında detaylı bilgi için bkz. Denis Kaiser, "Leo the Great on the Supremacy of the Bishop of Rome," 73-89; İbrahim Korhan, *Katolik Kilisesi'nde Otorite Sorunu: Papalık ve Konsilyarizm*, 79-89.

³⁰ Kaiser, "Leo the Great," 87; Mustafa Furkan Dinleyici, "Roma Katolik Kilisesi'nde Bir Dönüm Noktası Olarak Papa I. Leo," 723-727; Osman Eraslan, *Petrus İlk Havari*, İlk Papa, 114-123.

³¹ Gelasius'un söz konusu mektubu için bkz. Corbet, *The Papacy*, 98-99.

imparatorun dinî meselelerde papanın rehberliğine başvurması gerektiğini vurgulayarak Papalığa dünyevi otorite karşısında manevi bir üstünlük atfetmiştir.³²

Papaya ve Papalığa doktriner düzeyde atfedilen önem, Orta Çağ'ın özellikle 11-13. yüzyılları arasında fiilî düzeyde de karşılık bulmuştur. Bu dönemde Papalık, hem dinî hem de siyasi alanda kayda değer bir nüfuza erişmiş; Avrupa siyasetinde etkin bir aktör haline gelmiş, kilise içi otoritesini ise konsil kararları ve Papalık kararnameleriyle pekiştirmiştir.³³ Papa VIII. Bonifatius'un (1294-1303) 1302 yılında yayınladığı *unam sanctam* adlı fermanında (bulla) kullandığı ifadeler Kilise'nin eriştiği dinî ve siyasi gücü göstermesi açısından dikkate değerdir. Bu belgede papa, iki kılıcın da Kilise'ye ait olduğunu, dinî kılıcın Petrus'un halefi (Vicarum Petri) olan papaya, dünyevi kılıcın ise yine papa aracılığıyla dünyevi liderlere verildiğini, dünyevi otoritenin dinî otoriteye tâbi olduğunu ve bütün inananların kurtuluşunun papaya biat etmekle mümkün olduğunu ifade etmiştir.³⁴ Öte yandan 14. yüzyıldan itibaren Kilise'nin elde ettiği güç, yozlaşmaya ve iç çatışmalara zemin hazırlamış; kötü yönetim, hizipleşmeler ve din adamları arasındaki ahlaki çöküş Kilise'nin itibarını ciddi biçimde sarsmıştır. Bu çöküş; toplumsal, siyasi ve ekonomik krizlerin yanı sıra hümanizm ve Rönesans gibi entelektüel akımların etkisiyle birleşerek, kilise karşıtı hareketlerin yükselmesine neden olmuştur. Neticede 16. yüzyılda Martin Luther öncülüğünde Reform hareketi için uygun bir ortam doğmuş; bu süreçte reformcu düşüncenin İngiltere'ye taşınmasında en etkili isimlerden biri William Tyndale olmuştur.

4. Tyndale'in Papalık Eleştirisi

Anglikan Kilisesi tarihinde genellikle Kutsal Kitap'ın İngilizceye tercümesi ve yorumu konusundaki çalışmalarıyla bilinen Tyndale, aynı zamanda Papalık otoritesine yönelik dinî ve siyasi eleştiriler içeren önemli eserler de kaleme almıştır. İngilizce olarak kaleme aldığı *The Parable of Wicked Mammon* (1528), *The Obedience of a Christian Man* (1528), *The Practice of Prelates* (1530) ve *An Answer to Sir Thomas More's Dialogue* (1530) gibi eserler, bu konuda onun dikkat çeken metinleri arasında yer almaktadır.³⁵ Tyndale bu çalışmalarında, papanın başında bulunduğu din adamları hiyerarşisinin mutlak otoritesine dayalı kilise anlayışını reddetmiş, bunun yerine yalnızca Kutsal Kitap'a dayanan bir kilise düzenini

³² Ullmann, "Papacy (Early and Medieval Period)," *The New Catholic Encyclopaedia*, 10: 834.

³³ Patrick Granfield, "Papacy," *The Encyclopedia of Religion*, 10: 6971.

³⁴ Taşpınar ve Korhan, "Ortaçağ Katolik Kilisesi'nde Konsilyarizm ve Konsilyarist Hareket," 103.

³⁵ Tyndale'in çeşitli alanlarda yazdığı eserlerin derlendiği bir çalışma için bkz. William Tyndale, *Doctrinal Treatises and Introductions to Different Portions of the Holy Scriptures*.

savunmuştur. Bu doğrultuda Papalığın hem dini hem de dünyevi alandaki mutlak otorite iddiasını sorgulamış ve bu iddiaların dayandığı doktrinel temelleri eleştirel bir bakışla incelemiştir.

4.1. Tyndale'in Düşüncesinde Kilise ve Papalık Otoritesi

Kilise kelimesi Eski Ahit (*tanakh*) metinlerinin Grekçeye tercüme edildiği Yetmişler Tercümesi'nde İbranice *qahal* (topluluk, cemaat) kelimesinin karşılığı olarak *ekklessia* şeklinde tercüme edilmiştir. Kelime, Latince'de *ecclesia*, İngilizce'de *church*, Almanca'da ise *kirche* şeklinde ifade edilmektedir. Tarihsel süreç içerisinde Hristiyanlar arasında kilise kelimesinin anlamına ilişkin çeşitli fikirler ortaya atılmıştır. Bu bağlamda kilise, “evrensel Hristiyan cemaati”, “yerel Hristiyan toplulukları”, “Hristiyanların ibadet mekanı”, “Mesih'in bedeni” gibi geniş bir anlam yelpazesine sahip kavram olmuştur. Ayrıca monarşik kilise yapısı ve anlayışının egemen olduğu Orta Çağ'da bu kelime, Roma Kilisesi hiyerarşisinde yer alan din adamları zümresini ifade eden bir anlama da sahip olmaya başlamıştır.³⁶ Kilise kelimesine yüklenen bu anlam çeşitliliği onun Hristiyan inancı ve teolojisinde merkezî öneme sahip olmasıyla ilişkilidir.

Öte yandan bu anlamsal zenginlik karmaşa ve muğlaklığa da yol açtığından, tarihsel süreç içerisinde Hristiyan cemaati arasındaki tartışmalara da zemin oluşturmıştır. Bu tartışmaların en önemli yönlerinden biri otorite meselesinde açığa çıkmaktadır. Nitekim kilise otoritesinin gerçek temsilinin kime ait olduğuna ilişkin problemler, kilisenin anlamına ilişkin eklesiyolojik tartışmaların önemli bir yönünü oluşturmıştır. Bu bağlamda gerek Orta Çağ'da papanın ve Papalığın otoritesinin tartışıldığı çeşitli dönemlerde gerekse reform hareketinin filizlenip güçlendiği 16. yüzyıl ve sonrasında bu tartışmaların izini sürmek mümkündür.

Katolik öğretinin kiliseyi papayla özdeşleştiren ve onu kilise otoritesinin mutlak temsilcisi olarak öne süren anlayışına karşın reform hareketinin temsilcileri, kiliseyi çoğulcu bir yapı olarak düşünmüş ve “deccal” olarak niteledikleri papanın otoritesini reddetmişlerdir. Bu düşüncenin yansımaları bilhassa Kutsal Kitap tercümelerinde kiliseye ilişkin tercih edilen kavramların farklılığında görülebilir. Örneğin 16. yüzyıl reform hareketinin öncüsü Luther, *ekklessia* kelimesinin Almanca'da “toplanma” (*eine Versammlung*) anlamına geldiğini ancak insanların *kirche* kelimesine aşına olduğunu ve bunu yanlış bir şekilde “kutsanmış bir ev ya da bina” olarak anladıklarını belirtmiştir. Luther, binada bir araya gelen insanların mekana

³⁶ George Joyce, “Church, The,” *The Catholic Encyclopedia*, 3: 744-745.

özel anlamını verdiğini ve kelimenin en iyi karşılığının “bir Hristiyan topluluğu/toplantısı” anlamına gelen *eine heilige Christenheit* olacağını ifade etmiştir.³⁷ Katolik öğretinin otorite anlayışının temel dayanaklarından olan sakramental rahiplik anlayışını da eleştiren Luther, vaftiz edilen her Hristiyan’ın eşit derecede rahip olduğunu, bu nedenle rahiplerin başkaları üzerinde hükmetme yetkisi olmadığını ifade etmiştir. Ona göre bir rahip, Hristiyan kardeşleri tarafından vaaz vermek ve öğretmek için bu göreve getirilir. Ancak bu görev hizmetten başka bir şey değildir.³⁸ Ayrıca, Kutsal Kitap’ta rahiplikten sakrament olarak bahsedilmediğini, dolayısıyla rahip takdisi sakramentinin “Papanın Kilisesi’nin” bir icadı olduğunu da vurgulamıştır.³⁹

Luther’in düşüncelerine paralel bir yaklaşım Tyndale’de de görülmektedir. Onun Kutsal Kitap’ın Grekçe metinlerine bağlı kalarak yaptığı tercümelerde benimsediği üslup ve yöntem, kilise hakkındaki görüşlerinin resmî Katolik öğretiden farkını ortaya koymaktadır. Tyndale, Grekçe *ekklessia* kelimesinin İngilizce karşılığı olarak *church* kelimesi yerine *congregation* (cemaat, topluluk) kelimesini tercih etmiştir. Ayrıca, *church* kelimesinin yanlış bir şekilde tinsellik (*spirituality*) ve din adamları sınıfı (*clergy*) anlamında kullanıldığını belirtmiştir. Zira ona göre din adamları bu kelimeyi “Mesih’e inanan herkes” anlamından ziyade ruhban sınıfı anlamında kullanmıştır. Buna karşın kiliseyi bütün Hristiyanları kapsayan cemaat/topluluk (*congregation*) olarak gördüğünü belirtmiştir. Bu topluluk Roma’daki yozlaşmış kilisenin arabuluculuğunu reddeden ve kurtuluş için Mesih’in merhamet ve lütfuna güvenen bir cemaattir. Ona göre, Kutsal Kitap’ın tümünde kilise sadece ruhbanlar için değil, bir kasabada, şehirde ya da tüm dünyada Mesih’e inananların tamamını ifade etmek için kullanılmıştır.⁴⁰ Dolayısıyla Tyndale için asıl sorun *ekklessia* kelimesinin hangi kelime ile karşılanacağı değil, onun hangi anlama geldiğidir. Onun düşüncesinde *ekklessia* kelimesini “bütün Hristiyan cemaati” anlamında *congregation* şeklinde ifade etmek Kutsal Kitap’ta kullanıldığı anlama da uygun düşmektedir.

³⁷ Martin Luther, *Luther’s Large Catechism*, 120-121; Hakan Olgun, *Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık*, 198.

³⁸ Martin Luther, *Three Treatises*, 230-231. Luther bu görüşünü Kutsal Kitap’tan şu ifadelerle destekler: “Böylece insanlar bizi Mesih’in hizmetkârları ve Tanrı’nın sırlarının kâhyaları sayсын” (1. Korintliler, 4:1). “Kâhinin dudakları bilgiyi korumalı ve insanlar onun ağzından öğüt aramalı. Çünkü o Her Şeye Egemen RABB’in ulağıdır.” (Malaki, 2:7)

³⁹ Luther, *Three Treatises*, 233-234. Hristiyanlıkta Ruhban Sakramenti hakkında detaylı bilgi için bkz. Canan Seyfeli, *Ermeni Kilisesi’nde Sakramentler*, 408-504; Canan Seyfeli, “Mesih Sırrı: Sakramentler Fikrinin Kutsal Kitap’taki Dayanağı (Pavlus),” 361-362.

⁴⁰ William Tyndale, *An Answer to Sir Thomas More’s Dialogue*, 12-13.

Luther gibi rahipler ve sıradan inananlar arasında bir fark olmadığını düşünen Tyndale, bu hususu vurgulamak için tercümelerinde *presbyteros* kelimesini *priest* (rahip) yerine *elder* (yaşlı) şeklinde tercüme etmiştir. Nitekim ona göre *elderin* görevi Tanrı ve inananlar arasında bir aracı olmak değil, öğretene bir memur olmakla sınırlıdır. Din adamları zümresine özel ruhsal bir yetki alanı yoktur.⁴¹ Tanrı sözünü vaaz etme ve sakramentleri yönetme hizmetini ifa edenler *pastor* olarak yetkilendirilirler. Ancak bu yetkilendirme Katolik öğretinin aksine ruhbanlar tarafından değil, cemaat tarafından yapılır. Bir *pastor* manevi göreviyle uyumsuz davranışlar sergilemesi durumunda yine cemaat tarafından görevinden azledilir.⁴² Dolayısıyla Tyndale, laikleri din adamlarına tâbi kılmamış aksine onları din adamlarının denetmeni olarak görmüştür. Ayrıca Katolik Kilisesi'nde din adamları arasındaki hiyerarşik düzeni de eleştiren Tyndale, Kutsal Kitap metinlerinde *presbyteros* (rahip) ve *episcopos* (piskopos) arasında bir hiyerarşiden bahsedilmediğini, aksine bu kelimelerin çoğu zaman birbirinin yerine kullanılabildiğini öne sürmüştür.⁴³

Tyndale, Papalığın otorite iddialarının kutsal metinlerde hiçbir dayanağının bulunmadığını ileri sürmüştür. Ona göre Kutsal Kitap, inanç ve doktrinle ilgili bütün konularda mutlak otoritedir. Kilise'de ne papa ve piskoposların ne de kralların Kutsal Kitap'ın üzerinde bir otoritesi yoktur. Kilise, insan ürünü gelenekler veya din adamları hiyerarşisi tarafından değil, bizzat Tanrı'nın Sözü tarafından yönetilmelidir. Dolayısıyla bütün inananlar din adamları zümresine ihtiyaç duymadan kutsal metinlere doğrudan erişebilmeli, onları kendi anadilinde okuyabilmelidir.⁴⁴ Bu minvalde Tyndale, Papalığın otoritesini dayandığı "Petrus Doktrini"ni doktrinel temelleri açısından ciddi biçimde sorgulamış ve bu anlayışa karşı açık bir teolojik muhalefet geliştirmiştir. Ona göre, Havarî Petrus'un diğer havarilerden üstün bir konumda olduğu yönündeki iddia, Kutsal Kitap'ın öğretisiyle bağdaşmamaktadır.⁴⁵ Tyndale, bu iddiayı desteklemek amacıyla öne sürülen İncil pasajlarında⁴⁶ yer alan "kaya" ifadesinin Petrus'u değil, İsa Mesih'in kefarete imanla bağlanan tövbekar inancı temsil ettiğini savunmaktadır. Bu bağlamda söz konusu "kaya" ise insanın her günaha düşüşünde tövbe yoluyla yeniden dönebileceği, hiçbir günahın, yalanın,

⁴¹ Tyndale, *Doctrinal Treatises*, 256.

⁴² William Tyndale, *Expositions and Notes on Sundry Portions of the Holy Scriptures together with the Practice of Prelates*, 36.

⁴³ Tyndale, *An Answer to Sir Thomas More's Dialogue*, 17.

⁴⁴ Tyndale, *Doctrinal Treatises*, 338-339.

⁴⁵ Tyndale, *Expositions and Notes*, 249.

⁴⁶ Matta, 16:15-19.

cehennemin veya şeytanın üstün gelemeyeceği sarsılmaz bir iman zeminidir.⁴⁷

Tyndale, aynı şekilde Kilise'nin "Petrus Doktrini"ne dayanarak kendisine atfettiği "bağlama" ve "çözme" yetkilerini de reddetmektedir. Bu tür bir yetkinin din adamlarına özel bir imtiyaz olarak tanımlanmasını eleştiren Tyndale'e göre, vicdanları bağlayan ve çözen asıl unsur Tanrı sözüdür. Kutsal metinlerin vaaz edilmesi, bireyin günah karşısındaki ruhsal durumunu belirleyici kılar: Tanrı'nın kelamına imanla yönelenler bağışlanırken, onu inkar edenler lanete mahkum olur. Bu anlamda "anahtarlar" Kilise kurumunun tekelinde değil, Tanrı'nın sözünde cisimleşmiş gerçeklik olarak tüm inananlara emanet edilmiştir. Dolayısıyla bağlama ve çözme yetkisi, din adamlarının değil, inananlar cemaatinin ortak görevi ve sorumluluğudur.⁴⁸

Tyndale, gerçek Kilise'yi, iman temeline dayanan, Kutsal Kitap'a sadık ve Mesih'in öğretilerine uygun bir topluluk olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda, Papalık ve piskoposluk kurumlarını yalnızca dünyevi iktidar arayışına hizmet eden yozlaşmış yapılar olarak değerlendirmektedir. Papa ve piskoposları, seçilmişleri dahi yoldan çıkarabilecek sahtekarlar olarak niteleyen Tyndale, onların yaşam tarzı ve uygulamalarının Kutsal Kitap'ın öngördüğü Hıristiyanlıkla bağdaşmadığını ileri sürmektedir. Örneğin, İncil metinleri piskoposun tek bir eşin sadık kocası olması gerektiğini açıkça belirtirken,⁴⁹ papanın evli olmamasına rağmen birçok metresle birlikte yaşadığına dikkat çeker. Tanrı'nın iffetsizlikten korunmak için evliliği emretmesine rağmen papanın gayrimeşru birlikteliklere göz yummasını, onun otoritesini Tanrı için değil kendi arzusu için kullandığının bir göstergesi olarak değerlendirir.⁵⁰ Tyndale'e göre papa, Tanrı'nın sözünü sadakatle vaaz edenleri susturarak kendi otoritesini güvence altına almaya çalışmakta ve bu uğurda zulüm, aforoz, lanetleme ve korku siyaseti gibi araçlara başvurmaktadır.⁵¹ Papa ve din adamlarının asli görevleri olan öğretme ve vaaz verme işlevlerini terk ederek dünyevi menfaatlerin peşinden koştuğunu vurgulayan Tyndale, Papalığın Mesih'e ait tüm kutsal değerleri ve Tanrı'nın yasalarını maddi çıkar karşılığında pazarladığını, böylece Mesih'in adını bir ticaret metasına dönüştürdüğünü belirtir.⁵²

⁴⁷ Tyndale, *An Answer to Sir Thomas More's Dialogue*, 31.

⁴⁸ Tyndale, *Expositions and Notes*, 12.

⁴⁹ "Ancak gözetmen ayıplanacak bir yanı olmayan, tek karılı, ölçülü, sağduyulu, saygın, konuksever, öğretmeye yetenekli biri olmalı." (1. Timoteos, 3:2)

⁵⁰ William Tyndale, *The Obedience of a Christian Man*, 88.

⁵¹ Tyndale, *The Obedience of a Christian Man*, 89.

⁵² Tyndale, *The Obedience of a Christian Man*, 92; Tyndale, *An Answer to Sir Thomas More's Dialogue*, 103.

Tyndale'in kilise ve otoritesine ilişkin görüşleri değerlendirildiğinde, öncelikle onun kiliseyi papa ve ruhbanların mutlak egemen olduğu katı bir hiyerarşik yapı olarak tahayyül etmediği açıktır. Bilakis ona göre kilise, bütün inananların Kutsal Kitap öğretileri çerçevesinde bir araya gelerek oluşturduğu bir cemaatin/topluluğun adıdır. Bu doğrultuda kaynağı Tanrı'ya dayanan kilisenin kutsal otoritesi de tek bir kişi veya zümre tarafından temsil edilmeyip bütün Hristiyan cemaatine içkin olan bir güçtür. Bir başka deyişle Tyndale, kilise otoritesini kutsal hiyerarşiye dayanan dikey bir düzlemde ziyade, görece daha eşitlikçi yatay bir düzleme yerleştirmektedir. Bu düzlemde genelde din adamlarının özelde papa ve piskoposların cemaat içindeki konumu kutsal amirler değil, bütün Hristiyan cemaatinin hizmetine adanmış memurlar mesabesindedir. Bu perspektiften bakıldığında Tyndale'in din adamlarına sıradan cemaate (laikler) göre otorite bakımından özel bir önem atfetmediği açıktır. Papalığın otoritesini gerek sakramentler teolojisi gerekse Petrus doktrini gibi geleneksel temellendirmelere dayandıran argümanları reddeden Tyndale, Papalığa ne mutlak bir dinî ne de sınırsız bir siyasi otorite tanır. Ancak aynı eşitlikçi yaklaşımı seküler otoritelere karşı tutarlı biçimde sürdürdüğü söylenemez. Zira o, kilise-toplum-devlet ilişkileri bağlamında, krallar ve imparatorlar gibi dünyevi otorite figürlerine yönelik değerlendirmelerinde daha temkinli bir tutum sergiler ve onlara karşı Papalık kadar radikal bir eleştiri yöneltmez.

4.2. Tyndale'in Düşüncesinde Kilise ve Devlet

Tyndale, Kilise ve Devlet arasındaki otorite sorununa ilişkin görüşlerini Luther'in "İki Krallık" doktrinini model alarak açıklar.⁵³ Buna göre Tanrı krallığı ve bu dünyaya ait krallık şeklinde iki yetki alanı vardır. O, Tanrısal krallığı "İncil'in egemenliği" (regiment of the Gospel), dünyevi krallığı ise "dünyevi egemenlik" (temporal regiment) olarak isimlendirmektedir. Ona göre Tanrı krallığında bütün insanlar eşit olup yalnızca Mesih herkesin efendisi konumundadır.⁵⁴ Bir başka deyişle Tyndale, dinî alanda inananlar arasında bir hiyerarşinin varlığını reddederek bütün kilise üyelerini Mesih'in başkanlığı altında eşitlemektedir. Öte yandan dünyevi krallıkta ise yaşamın düzenlenmesi için belirli yetki seviyelerine, yani hiyerarşiye ihtiyaç vardır.

⁵³ Luther'e göre biri "Tanrı Krallığı" diğeri "Dünya Krallığı" olmak üzere iki krallık vardır. Tanrı Krallığı, ebedi, göksel ve yıkılmaz bir krallıktır. Bütün insanların eşit olduğu bu krallıkta İsa Mesih inananları İncil ve Kutsal Ruh aracılığıyla yönetir. Dünya Krallığı ise dünyevi, sonlu ve eşitliğin olmadığı bir krallık olup, bu krallığı inancı ya da inançsız bir insan yönetebilmektedir. Bkz. Martin Luther, *Luther's Commentary on the First Twenty-Two Psalms*, 1: 421-446; Thorsten Prill, "Martin Luther, the Two Kingdoms, and the Church," 18.

⁵⁴ Tyndale, *Expositions and Notes*, 60.

Gerçek Hristiyanlar Tanrı krallığının vatandaşlarını oluştururken, dünyevi krallık inanan ve inanmayan bütün insanları kapsamaktadır.⁵⁵

Tanrısal krallık alanında papaya öğretiyi yayma ve vaaz etme dışında neredeyse hiçbir yetki atfetmeyen Tyndale, Papalığın kendi yetki alanında olmayan dünyevi iktidar gücünü kullanmasının hem inananların ruhsal esenliğine hem de ulusların yönetimine zarar verdiğini ileri sürer. Ayrıca Kilise'nin siyasete müdahil olmasının Hristiyan inancının asıl misyonunu çarpıtan bir tür tiranlık olduğunu ve ideal bir düzenin ancak ruhani otoritenin siyaset üzerindeki tahakkümünün kalkmasıyla kurulabileceğini savunur. Bu bağlamda dinî liderlerin siyasi yöneticiler olarak değil, Tanrı'nın mütevazı hizmetkârları olarak hareket ettiği ilk Kilise'nin sadeliğine geri dönülmesi gerektiğini ifade eder.⁵⁶

Öte yandan Tyndale, dünyevi krallık söz konusu olduğunda oldukça farklı bir düzeni savunmaktadır. Ona göre bu dünyanın krallığında çoğu insan gerçek Hristiyan olmadığı için dünyevi krallığın ilişkileri Tanrı'nın ruhsal krallığının ilişkilerinden oldukça farklıdır. Dünyevi krallıkta insanlar birbirleriyle sevgi temelinde ilişki kuramazlar. Bu nedenle dünyevi yönetimler hukukun üstünlüğünü reddedenleri sınırlandırmak ve cezalandırmak için Tanrı tarafından yetkilendirilmiştir. Krallar ve prensler tebaasını yönetmek üzere bizzat Tanrı tarafından atanmıştır ve bunlar hem dini hem de dünyevi alanda tam yetkiye sahiptirler. Kral, iyiliği korumak ve kötülükleri cezalandırmak için yetkilendirilmiş Tanrı'nın hizmetkarıdır. Dolayısıyla kralın meşruiyeti, kutsal metinlerin doğru bir şekilde vaaz edilmesini sağlayarak Tanrı'nın iradesini yeryüzünde hâkim kılmaktan ileri gelmektedir. Böylesi bir otoriteye itaatsizlik etmek Tanrı'nın emrine karşı gelmek anlamına gelir. Kralı yargılayan Tanrı'yı yargılar, krala el kaldıran Tanrı'ya el kaldırmış olur, krala direnen Tanrı'ya direnmiş ve Tanrı'nın düzenini lanetlemiş olur. Buna karşın kral da yönetimde Mesih'i örnek almalı ve tebaasının iyiliği doğrultusunda hareket etmelidir.⁵⁷

Görüldüğü üzere Tyndale, dünyevi liderlerin otoritesine ilahi bir meşruiyet atfetmiş ve onları yönetimde dokunulmaz bir konuma yerleştirmiştir. Öte yandan otorite sahiplerinin görevi kötüye kullanması veya ilahi yasaların aleyhinde davranması durumunda, bunları denetleyecek veya yeri geldiğinde yargılayacak bir mekanizmanın olup olmaması gerekliliği gerek Katolik teologların gerekse Protestan düşünürlerin zihnini meşgul eden bir problem olarak varlığını sürdürmüştür. Bu hususta Tyndale,

⁵⁵ Tyndale, *Expositions and Notes*, 61.

⁵⁶ Tyndale, *The Obedience of a Christian Man*, 95.

⁵⁷ Tyndale, *Expositions and Notes*, 61-62.

kralın gücünü kötüye kullanabileceğini kabul etmekle birlikte, böylesi bir durumda onu yargılayacak bir mekanizmaya işaret etmek şöyle dursun, ona itiraz ve isyan etmeyi bile doğru bulmamıştır. Ona göre kral tebaasına haksızlık ederse onlar yalnızca Tanrı'ya şikayette bulunmalı, hatta tebaa adaletsiz bir hükümdarın altında acı çektiğinde Tanrı'nın bunu onlara hangi günahın bedeli olarak gönderdiğini düşünüp kendilerini eleştirmelidirler. İtaatsizliğin gerektiği zorunlu durumlarda bu pasif bir şekilde yapılmalı ve asla isyana yeltenilmemelidir.⁵⁸

Tyndale'in otorite anlayışı her ne kadar Kral Henry'nin politik vizyonu ile örtüşse de o dönemde kralı meşgul eden en önemli hadise olan boşanma sorunu konusunda onunla aynı görüşü paylaşmaz. Tyndale'in boşanma sorunu hakkındaki görüşlerinin anlaşılması için öncesinde söz konusu sorunun tarihsel arka planına ve bu mesele ile ilgili sıklıkla öne sürülen teolojik argümanlara değinmekte fayda vardır.

Aragonlu Catherine, Henry'den önce onun ağabeyi Galler Prensi Arthur (1486-1502) ile evlenmiş ancak Arthur'un vefatı sebebiyle bu evlilik yalnızca beş ay sürmüştür. Henry tahta oturduğunda Catherine ile evlenmek için Papalığa başvurmuştur. Bu dönemde Kilise, *Levililer*'deki ifadelere⁵⁹ dayanarak ölmüş kardeşin karısıyla evlenmeye müsaade etmiyordu. Ancak Papa II. Julius (1503-1513) Arthur ve Catherine'nin evliliği için muafiyet (*dispensatio papalis*)⁶⁰ vermiş ve bunun üzerine Henry 1509 yılında krallık tacını giydiğinde Catherine ile evlenmiştir. Henry geçen süre zarfında Catherine'nin kendisine meşru bir erkek varis doğuramaması nedeniyle ondan boşanarak metresi Anne Boleyn ile evlenmek istemiştir. Henry, erkek varisi olmamasını ağabeyinin karısıyla evlenmesi nedeniyle Tanrı'nın kendisine bir laneti olarak düşünmüştür.⁶¹ Kral, boşanabilmek için daha önce Papalık tarafından verilen muafiyet kararının geri alınması gerektiğine kanaat getirmiştir. *Levililer*'deki ilgili pasajlar da Henry'nin bu kanaatini destekleyen deliller olarak öne sürülmüştür. Henry bu kararının desteklenmesi için dönemin ünlü İngiliz teologu John Fisher'in (ö. 1535) bilgisine başvurmuştur. Ancak Fisher, *Yasa'nın Tekrarı* kitabından bir

⁵⁸ Tyndale, *Expositions and Notes*, 65-66; Tyndale, *Doctrinal Treatises*, 177.

⁵⁹ Kardeşinin karısıyla cinsel ilişki kurmayacaksınız. Çünkü o kardeşinin namusudur. Bkz. *Levililer*, 18:16. "Kardeşinin karısıyla evlenen adam rezillik etmiş olur. Kardeşinin namusunu lekelemiştir. Çocuk sahibi olmayacaklardır." Bkz. *Levililer*, 20:21.

⁶⁰ *Dispensatio papalis* (papal dispensation), normal durumlarda bağlayıcılığı olan bir kural, yasa veya yasak için papanın istisnai bir muafiyet veya izin verme yetkisi anlamına gelen hukuki bir terimdir. Örneğin kilise hukukuna göre yakın akrabalar arasında evlilik yasak olmasına rağmen, Orta Çağ Avrupa monarşilerinde akraba evliliklerinde sıklıkla *dispensation* alınmıştır. Bkz. Canon Law Society of America, ed., *Code of Canon Law: Latin-English Edition*, canons 85-93.

⁶¹ Richard Rex, *Henry VIII and the English Reformation*, 8.

pasajı⁶² delil göstererek buradaki ifadelerin Henry'nin boşanma talebinin uygun olmadığını gösterdiğini belirtmiştir. Ayrıca böylesi bir ihtilaf durumunda meseleyi karara bağlama yetkisinin papanın elinde bulunduğunu, papanın daha önce almış olduğu kararlar zaten bu yetkiyi kullandığını ifade etmiştir. Diğer yandan dönemin önde gelen İbranice uzmanlarından Robert Wakefield (ö. 1537) ise *Yasa'nın Tekrarı*'ndaki pasajın evliliğin gerçekleşmediği bir durumu ifade ettiğini öne sürmüştür.⁶³ Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Henry'nin boşanmasının kilise hukuku açısından imkanı, temelde onun Catherine ile olan evliliğinin meşru olmadığı argümanı ile sorgulanmıştır. Kralın evliliğinin iptal edilmesi gerektiğini savunanlar *Levililer*'deki ilgili pasajları delil olarak öne sürerken, bunun yasalara aykırı olduğunu düşünenler *Yasa'nın Tekrarı*'ndaki ifadeleri karşı argüman olarak ileri sürmüştür.

Kralın boşanmasına karşı çıkan isimlerden biri olan Tyndale ise başta Kardinal Thomas Wolsey (1530) olmak üzere İngiltere'deki din adamlarının bu meseleyi kendi iktidarlarını korumak ve mevcut bozuk düzeni sürdürmek için manipüle ettiklerini ileri sürer. Ona göre "Deccal'in hizmetkarları" olan din adamları Henry'nin evlilik sorununu koz olarak kullanıp İngiliz monarşisini kilisedeki yozlaşmış düzene alet etmektedir. Bu bağlamda kralın çevresindeki din adamlarının boşanmayı meşru göstermek için sıklıkla dillendirdiği *Levililer* kitabında bahsi geçen lanetin yalnızca erkek kardeşin hâlâ hayatta olması durumunda gerçekleşeceğini belirtir. Nitekim *Yasa'nın Tekrarı* kitabında bir erkeğin kardeşinin dul karısıyla evlenmesi gerektiğine ilişkin ifadelerin de bu yorumu destekler mahiyette olduğunu ifade eder.⁶⁴

5. Tyndale'in Mirası: Anglikan Kilisesi'nin Teo-Politik Yapısına Etkisi

Tyndale, Protestan düşüncesinin İngiltere'deki teşekkülü ve Anglikan Kilisesi'nin gelişim süreci üzerinde derin ve kalıcı etkiler bırakmıştır. Tyndale'in hem fikirleri hem de eylemleri, yalnızca dini düşünce ve pratiklerin dönüşümüne değil, aynı zamanda İngiliz politik düşüncesinin biçimlenmesine de önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Tyndale'in 16. yüzyılda gerek İngiltere'de gerekse Avrupa kıtasında geniş bir yayılma imkanı bulan Reform Hareketi'ne yaptığı en önemli katkıların başında Kutsal Kitap'ı İngilizceye tercüme etmesi gelmektedir. Onun Grekçe ve İbranice asıl metinlerden yaptığı tercümesi, İngilizlerin kutsal metinleri kendi ana

⁶² "Birlikte oturan kardeşlerden biri oğlu olmadan ölürse, ölenin dulu aile dışından biriyle evlenmemeli. Ölenin kardeşi dul kalan kadına gidecek. Onu kendine karı olarak alacak, ona kayınbiraderlik görevini yapacak." Bkz. *Yasa'nın Tekrarı*, 25:5.

⁶³ Rex, *Henry VIII and the English Reformation*, 9-10.

⁶⁴ Tyndale, *Doctrinal Treatises*, 329-333.

dillerinde okuyabilmesine imkan sağlamıştır. Böylece önceleri Kutsal Kitap'ı okuma ve yorumlama yetkisini elinde bulunduran Katolik Kilisesi'nin otoritesi sarsılmış ve öğretisinin merkezinde *sola scriptura* (yalnızca Kutsal Kitap) ilkesinin yer aldığı reform düşüncesinin geniş toplumsal kesimler tarafından benimsenmesinin önünü açmıştır.⁶⁵ Onun Kutsal Kitap tercümesi, İngilizce matbu ilk çeviri olması açısından da oldukça önemlidir. Ayrıca kendisinden sonra yayınlanan İngilizce Kutsal Kitap tercümelerini de önemli ölçüde etkilemiştir. Nitekim Anglikan din adamı Jon Nielsen ile dil bilimci Royal Skousen'in yaptığı çalışmaya göre, Kutsal Kitap'ın 1611 yılında yayınlanan Kral James versiyonuyla Tyndale'in tercümesi arasında önemli ölçüde benzerlikler tespit edilmiştir. Söz konusu benzerlik Yeni Ahit metinlerinde yaklaşık %84; Eski Ahit metinlerinde ise %76 oranındadır.⁶⁶ Bu tespitler Tyndale'in Anglikan Kilisesi'nin resmi Kutsal Kitap tercümesi olan Kral James versiyonu için temel bir kaynak olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Tyndale'e sıklıkla atfedilen "İngilizce Kutsal Kitap'ın Babası" ifadesi, onun bu alandaki kurucu etkisini yansıtan yerinde bir niteleme olarak kabul edilmelidir.

Tyndale'in Katolik Kilisesi'nin iyi ameller ve bağışlanma yoluyla kurtuluşun mümkün olduğuna ilişkin öğretisini reddederek, iman yoluyla aklanma (*sola fide*) ilkesini vurgulaması da Protestan prensiplerin Anglikan öğretisi içinde anlaşılıp benimsenmesine sunduğu bir diğer önemli katkıdır. Onun Katolik Kilisesi'nin dini uygulama ve pratiklerinin yanında dini ve siyasi otoritesine ilişkin öğretilerine karşı öne sürdüğü düşüncelerin İngiltere coğrafyasında reform düşüncesini benimseyen pek çok önemli şahsiyeti etkilediği gibi, önceleri koyu bir Katolik olan Kral Henry'i de etkilediği anlaşılmaktadır. Nitekim yaygın bir anlatıya göre reform düşüncesine sempatiyle baktığı bilinen Anne Boleyn, Tyndale'in *The Obedience of a Christian Man* adlı kitabının bir kopyasını okuması için krala vermiştir. Bu anekdota göre Henry, Tyndale'in kitabından o kadar memnun kalmış ki çalışma hakkında "benim ve tüm kralların okuması gereken bir kitap" ifadelerini kullanmıştır.⁶⁷ Anlatılan bu hikayenin tarihsel doğruluğu modern araştırmacılar arasında tartışmalı bir konu olarak değerlendirilmektedir. Zira Henry'nin Tyndale'e yönelik tutumunda belirgin

⁶⁵ Patrick Collinson, Tyndale'in reform hareketi ile ilişkisini nehir ve deniz benzetmesiyle etkili bir şekilde açıklar: "Tyndale ve Reformasyon bir nehir ve deniz gibidir. Nehir (ki bu Tyndale'in Kutsal Kitap'ıdır) denize akar (ki bu Reformasyon sonrası dini sahnedir), orada emilir ve daha büyük bir bütünün içinde kaybolur." Bkz. Patrick Collinson, "William Tyndale and the Course of the English Reformation," 76.

⁶⁶ Jon Nielson-Royal Skousen, "How Much of the King James Bible is William Tyndale's? An Estimation Based on Sampling," 73.

⁶⁷ Betteridge, "William Tyndale and Religious Debate," 454; Marshall, *Reformation England 1480-1642*, 40.

bir tutarsızlık görülmektedir. Kral bir yandan Tyndale'i İngiltere'ye dönmeye ikna etmek amacıyla araçlar gönderirken; öte yandan kendisinin boşanma meselesine Tyndale'in karşı çıkmasından rahatsızlık duyduğu ve bu nedenle tutuklanması yönünde girişimlerde bulunduğu da bilinmektedir.⁶⁸ Buna karşın Tyndale'in politik düşüncesinin Kilise-Dünyevi Devlet ikileminde açık bir şekilde dünyevi yöneticilerin lehinde olması, hatta zalim bir tirana dahi mutlak bir şekilde itaat edilmesi gerektiğini savunması gibi hususlar Kral Henry'nin yönetim anlayışıyla oldukça örtüşmektedir. Nitekim Tyndale'in dinî ve politik alana ilişkin öne sürdüğü fikirler, Katolik Kilisesi'nin İngiltere Krallığı ve Kilisesi üzerindeki otoritesini reddeden İngiliz Reform düşüncesinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. İngiliz tarihçi ve meşhur *Şehitler Kitabı*'nın (*Book of Martyrs*, 1563) yazarı John Foxe'un (ö. 1587) onun için kullandığı "İngiltere'nin Havarisi"⁶⁹ tanımlaması, onun Anglikan Kilisesi üzerindeki etkisini ve inananların gözündeki algısını ortaya koyması açısından dikkate değerdir.

Tyndale'in ölümünün ardından İngiltere'de meydana gelen gelişmeler bu kanıyı destekler niteliktedir. Kral Henry, Papalığın dinî ve siyasi sebeplerle yasal eşi Catherine'den boşanıp Anne Boleyn ile evlenmesine izin vermemesine rağmen 25 Ocak 1533 tarihinde Boleyn ile evlenmiştir. Hemen ardından İngiltere Meclisi'nden evliliğinin meşru olduğu kararını içeren "Veraset Yasası"nı (*Act of Succession*) geçirmiştir. 1534 yılında ise mecliste "Üstünlük Yasası" (*Act of Supremacy*) kabul edilmiştir. Alınan kararda kralın, İngiltere Kilisesi'nin başı olduğu ilan edilmiştir. Papalığın alınan bu karara tepkisi ise İngiltere Kralı'nı aforoz etmek olmuştur. İngiltere Kilisesi ile Roma Katolik Kilisesi arasındaki bu çekişme Anglikan Kilisesi'nin kuruluşuyla sonuçlanmıştır.⁷⁰ Anglikan Kilisesi, kuruluşundan günümüze kadar Hristiyan inanç, doktrin, ibadet ve kurumlarını kendi tarihsel ve kültürel bağlamı içinde yeniden yorumlayarak şekillendirmiştir. Katolik mirasını Protestan reformlarıyla dengeleyen kendine özgü bir "via media" (orta yol) kimliği oluşturmuş ve bu kimliğini muhafaza etmiştir. Bu süreç içerisinde, Anglikan

⁶⁸ Bu konuda öne sürülen argümanların tartışıldığı çalışmalar için bkz. David Coast, "William Tyndale, Henry VIII, and The Obedience of a Christian Man," 1-21; John F. McDiarmid, "The Practice of Prelates: Tyndale's Papal Narrative and its German Model," 40-47; Bruce Boehrer, "Tyndale's 'The Practyse of Prelates': Reformation Doctrine and the Royal Supremacy," 257-276.

⁶⁹ Foxe, *Foxe's Book of Martyrs*, 13.

⁷⁰ McGrath, *Christianity's Dangerous Idea*, 111; Marshall, *Reformation England 1480-1642*, 42.

Hristiyanlığı, İngiliz dilinin, kültürünün ve teopolitik yapısının izlerini taşıyan kendine has bir hüviyet kazanmıştır.

Sonuç

Tyndale'in Papalık eleştirisinin Anglikan teo-politiğine etkisini konu alan bu çalışmada, öncelikle Tyndale'in Papalık otoritesine ilişkin getirdiği eleştirilerin temelini reformcu prensipleri merkeze alan kilise anlayışına dayandırdığı tespit edilmiştir. Nitekim o, kiliseyi papa ve din adamlarının egemenliğine dayanan hiyerarşik bir yapı olarak değil, bütün inananların bir araya gelerek oluşturduğu eşitlikçi bir topluluk olarak görmüştür. Bu bağlamda, Tyndale'in düşüncesinde kilise otoritesi kutsal bir güç olup Tanrı'ya dayanmaktadır. Kilisenin kutsal otoritesi tek bir din adamı veya zümresi tarafından temsil edilemez. Bu güç inananlar cemaatine içkindir. Din adamlarının Tanrı sözünü vaaz etmek dışında ayrıcalıklı bir görevi yoktur. Dolayısıyla Papalığın ne dinî ne de seküler alanda mutlak bir otoritesinden söz etmek mümkün değildir.

Öte yandan çalışmada Tyndale'in dinî alanda Papalık için öngördüğü sınırlı otorite anlayışını dünyevi alandaki yöneticilere (kral, imparator vb.) uygulamadığı görülmüştür. O, dünyevi liderlerin otoritesinin Tanrı'dan kaynaklandığını, yetkisini Tanrı'dan alan kralın dünyevi alana hükmettiği gibi dinî alanda da tam yetkiye sahip olması gerektiğini belirtmiştir. Kilisede hiyerarşik bir yönetim anlayışına karşı olan Tyndale, dünyevi krallıkta bir hiyerarşinin zorunlu olduğunu savunur. Tyndale'in kralı, eleştirilemez, başkaldırılamaz ve yargılanamazdır. Onun emrine karşı gelmek Tanrı'ya başkaldırmakla eş değerdir. Bu çerçevede, Tyndale'in Kilise-Devlet ilişkisinde seküler liderlere mutlak güç atfederken, papa ile din adamlarını toplumun hizmetkarları ve dünyevi liderlerin sıradan birer memuru mesabesinde görür.

Çalışmada ulaşılan bir diğer önemli bulgu ise, Tyndale'in fikirleri ve faaliyetlerinin Anglikan dinî ve ulusal kimliğinin teşekkülünde belirleyici rol oynadığıdır. Öncelikle onun Kutsal Kitap tercümesi, yalnızca sonraki çevirmenleri teşvik etmekle kalmamış, aynı zamanda üretilen çeviri metinlerin biçimsel ve içeriksel yapısını da derinden etkilemiştir. Keza Tyndale'in teolojik ve siyasi alanda ortaya koyduğu düşüncelerin hem İngiltere'de Reform hareketini benimseyen entelektüeller için hem de İngiltere siyasetine yön veren siyasi aktörler için teorik bir temel ve ilham kaynağı olması da aynı etkinin genişliğine işaret etmektedir. Nitekim onun için kullanılan "İngilizce Kutsal Kitap'ın Babası" ve "İngiltere'nin

Havarisi” gibi yakıştırmalar, söz konusu etkinin tarihsel ve kültürel düzeyde ne denli derin olduğunu gösteren anlamlı ifadelerdir.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest:

Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.
/ The author declared that there is no conflict of interest.

Finansal Destek / Grant Support:

Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.

YZ Kullanım Beyanı / Declaration of AI use:

Yazar, yapay zeka destekli teknolojileri bu makalenin erken taslağında yalnızca dil desteği amacıyla kullandığını beyan etmiştir.
/ The author declares that AI-assisted technologies were used solely for language editing purposes in an earlier draft of this paper.

KAYNAKÇA

- Avis, Paul. *In Search of Authority: Anglican Theological Method From The Reformation to The Enlightenment*. London: Bloomsbury Publishing, 2014.
- Betteridge, Thomas. “William Tyndale and Religious Debate.” *Journal of Medieval and Early Modern Studies* 40:3 (2010): 439–461.
- Boehrer, Bruce. “Tyndale’s “The Practyse of Prelates”: Reformation Doctrine and the Royal Supremacy.” *Renaissance and Reformation / Renaissance et Réforme* 10:3 (1986): 257–276.
- Brezzi, Paolo. *The Papacy: Its Origins and Historical Evolution*. Çev. Henry J. Yannone. Maryland: The Newman Press, 1958.
- Canon Law Society of America, ed. *Code of Canon Law: Latin–English Edition*. Washington, DC: Canon Law Society of America, 1983.
- Coast, David. “William Tyndale, Henry VIII, and The Obedience of a Christian Man.” *The Historical Journal* 64: 4 (2020): 1-21.
- Collinson, Patrick. “William Tyndale and the Course of the English Reformation.” *Reformation* 1:1 (1996): 72–97.
- Corbet, James A. *The Papacy: A Brief History*. Princeton: Van Nostrand Anvil Books, 1956.
- Daly, Jonathan. *The Rise of Western Power: A Comparative History of Western Civilization*. London & New York: Bloomsbury Academic, 2014.
- Daniell, David. *William Tyndale: A Biography*. New Haven & London: Yale University Press, 1994.
- Dinleyici, Mustafa Furkan. *Ortaçağ Papalığının Mimarı Gregorius Magnus*. İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2023.
- Dinleyici, Mustafa Furkan. “Roma Katolik Kilisesi’nde Bir Dönüm Noktası Olarak Papa I. Leo.” *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 22:2 (2022): 715-737.
- Eraslan, Osman. *Petrus İlk Havarî, İlk Papa*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2025.
- Fiero, Gloria K. *The Humanistic Tradition Book 3*. New York: McGraw-Hill, 2011.

- Foxe, John. *Foxe's Book of Martyrs: Select Narratives*. Ed. John N. King. New York: Oxford University Press, 2009.
- Joyce, George. "Church, The". *The Catholic Encyclopedia*. New York: Robert Appleton Company, 1908, 3: 744-761.
- Granfield, Patrick. "Papacy." *The Encyclopedia of Religion*. New York: Simon & Schuster Macmillan, 1995, 10: 6965-6976.
- Huntington, Ray L. ve Marsh, W. Jeffrey Marsh. "Revisiting William Tyndale, Father of the English Bible." *Religious Educator* 12:2 (2011): 12-33.
- Kaiser, Denis. "Leo the Great on the Supremacy of the Bishop of Rome." *Andrews University Seminary Student Journal* 2:1 (2015): 73-89.
- Korhan, İbrahim. *Katolik Kilisesi'nde Otorite Sorunu: Papalık ve Konsilyarizm*. Ankara: Eskiyei Yayınları, 2024.
- Kutsal Kitap: Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil)*. İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2001.
- Luther, Martin. *Luther's Large Catechism*. Çev. Friedemann Hebart. Adelaide: Lutheran Publishing House, 1983.
- Luther, Martin. *Luther's Commentary on the First Twenty-Two Psalms*. Haz. John Nicholas Lenker. Minneapolis: Lutherans in All Lands Co., 1904.
- Luther, Martin. *Three Treatises*. Philadelphia: Muhlenberg Press, 1943.
- Marshall, Peter. *Reformation England 1480-1642*. London: Bloomsbury Academic, 2012.
- Marshall, Peter. *The Reformation: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press, 2009.
- McDiarmid, John F. "The Practice of Prelates: Tyndale's Papal Narrative and its German Model." *Reformation* 9:1 (2004): 25-48.
- McGrath, Alister E. *Christianity's Dangerous Idea: The Protestant Revolution—A History from the Sixteenth Century to the Twenty-First*. New York: HarperOne, 2007.
- McLean, Antonia. *Humanism and the Rise of Science in Tudor England*. New York: Neale Watson Academic Publications, 1972.
- Moynahan, Brian. *God's Bestseller: William Tyndale, Thomas More, and the Writing of the English Bible—A Story of Martyrdom and Betrayal*. New York: St. Martin's Press, 2002.
- Nielson, Jon ve Royal Skousen. "How Much of the King James Bible is William Tyndale's? An Estimation Based on Sampling." *Reformation* 3:1 (1998): 49-74.
- Norton, David. *A History of the English Bible as Literature*. New York: Cambridge University Press, 2000.
- O'Donnell, A. M. "Tyndale, William". *The New Catholic Encyclopaedia*. Washington, DC: The Gale Group, Inc., 2001, 14: 252-254.
- Olgun, Hakan. *Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2006.
- Prill, Thorsten. "Martin Luther, the Two Kingdoms, and the Church." *Evangel: The British Evangelical Review* 23:1 (2005): 17-21.
- Rex, Richard. *Henry VIII and the English Reformation*. Hong Kong: Macmillan, 1993.

- Seyfeli, Canan. *Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2015.
- Seyfeli, Canan. "Mesih Sırrı: Sakramentler Fikrinin Kutsal Kitap'taki Dayanağı (Pavlus)." *Ortadoğu ve Göç* 11:2 (2021): 332-375.
- Taşpınar, İsmail ve İbrahim Korhan. "Ortaçağ Katolik Kilisesi'nde Konsilyarizm ve Konsilyarist Hareket." *Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3:1(2022): 101-119.
- Tyndale, William. *An Answer to Sir Thomas More's Dialogue*. Ed. Henry Walter. Cambridge: University Press, 1850.
- Tyndale, William. *Doctrinal Treatises and Introductions to Different Portions of the Holy Scriptures*. Ed. Henry Walter. Cambridge: University Press, 1848.
- Tyndale, William. *Expositions and Notes on Sundry Portions of the Holy Scriptures together with the Practice of Prelates*. Ed. Henry Walter. Cambridge: University Press, 1849.
- Tyndale, William. *The Obedience of a Christian Man*. England: Penguin Books, 2000.
- Ullmann, Walter. "Papacy (Early and Medieval Period)." *The New Catholic Encyclopaedia*. New York: The Gale Group Inc, 2001, 10:829-840.
- Whitford, David M. (ed.). *Reformation and Early Modern Europe: A Guide to Research*. Missouri: Truman State University Press, 2008.